

138. év előtti időből. Hogy Hadrianus valamilyen jogi változást létesített Napoca szervezetében, már eddig is valószínű volt. Egy Lambaesis (Numidia: ma Lambése, Algír) veteranus AELIA NAPOCA-i illetőségű (CIL. VIII. 3021).¹⁾

5. sor. A *duumviri* a római municipiumok és coloniák rendes főhivatalnokai (*duumviri juri dicundo*). A *quinquennalis* címet is viselték, ha ők végezték a censust, minden ötödik évben és pedig ugyanabban, a melyben Rómában a censorok. Eddig Napocában felíratokból nem volt *duumviri* létezése megállapítható, e felírat alapján azonban meggyőződünk arról, hogy a rómaiak egységesítő törekvése Daciában sem tért el a rendes alaktól. Hogy a coloniává emelés után voltak-e *duumviri*, eddig nem tudjuk, de tagadni merészség volna.

6—7. sor. A két duumvir neve közül *C. Numerius Decianus* teljesen ismeretlen. A *Iulius Ingenuus* név elég gyakori (Ancyrában, Afrikában, Galliában). Aquincumban is Kr. u. 228-ban egy Julius Ingenuus van a leg. I. et. II. adjutrix speculator- (honvéd műnyelven hírszerző járőr-) iskolájában (CIL. III. 3524).

II.

A róm. kath. egyházközség főtéri építkezéseinél az u. n. Tivoli-ház pinczejéből került elé a következő esonka oltár. A felíratos mező szélessége 38 cm., mostani magassága 33 cm. Alja letört.

S O L I I N V I C
 Γ O M Y T H Γ a e
 p R O S A L V T e o r
 D I N I S A V G

¹⁾ Napoca fenti czíme a CIL. III. 6254. sz. pusztaszent-miklósi felírat dolgát is tisztázza. E felíratot a Corpus lépesőzetesen kezdődő sorokkal adja, holott a sorok egy függőleges vonalban kezdődnek. Kiegészítve ilyen volna:

I V L A R P H O C r a e
 A V G M V N i e i p i
 protome A E L H A d r n a p o c
 viri M A R
 barbati 5. N T

B

1. sor. Torma kiegészítése. — 2. sor. MVN Torma; MV az én olvasásom. — 3. sor. HA Torma, H én. — 4. sor. MAR Torma, MA én.

Ezzel a kiegészítéssel egyúttal Pusztaszent-Miklós törölhető is a daciai római lelőhelyek sorából. A p.-szent-miklósi kastélyba befalazott követ valószínűleg Kolozsvárról vitték oda; ez annál valószínűbb, mivel P.-Szt-Miklóson semmi más római lelet eddig nem fordult elé. A község helye is (a völgy közepén, úgyszólván a Szamos árterén épült az egész) ellene szól annak a feltevésnek, hogy ott római telep létezhetett.

Soli invicto Myth[rae p]ro salut[e or]dinis Aug(ustalium)
(A legyőzhetetlen Mythra napistennek az Augustalisok rendjének javáért [állította N. N.]).

A 4. sor AVG betűi *Augustalium*-ra egészítendőek ki. *Augustalis Col. Nap.* van a CIL. III. 862. sz. ftban. *Aug. Col. Nap.* u. o. a 859. sz.-ban; az ¹⁾ alatt említett 6254. sz. is *Aug(ustalis) Municipi Napocae*-t mutat. A 912. sz. ft. is (Tordáról) Mommsen kiegészítése szerint *Mag. [aug. Nap]ocae Aureliae(?) = Magister Augustalium Napocae Aureliae.* — De az *Ordo* szót sem lehet mássa, mint Augustalisra vonatkoztatni; Augurok nem alkottak ordot. *Augustalis* volt a neve az istenített Augustus császár tiszteletére alakult papi rend tagjainak.

Felhasználom az alkalmat, hogy e helyen köszönetet mondjak a r. kath. egyházközség építő vállalatának, a mely a II. sz. követ az Erdélyi Múzeum régiségtárának ajándékozta és dr. Nagy Mór városi tanácsos úrnak, a ki mint helyettes polgármester kérésemre szíves volt a Főtéren heverő I. számú oltárt a nevezett régiségtárba szállíttatni.

*

E sorok már meg voltak írva, a mikor megkaptam e folyóirat f. é. VII. füzetét, a melyben Király Pál Napocáról értekezik. A 17 lapnyi ismertetés, a melynek nagyobb részét Trajanus hadjáratának és a római municipiumok általános szervezetének leírása teszi, nem mond el mindent Napocáról, bár adatait elég gyakran ismétli¹⁾. Napoca nevére nézve téved a szerző a 358. lapon, mikor a CIL. III. 269 ft. *Aureliana Popa*-jával Napoca nevének *Popa* v. *Poca* alakját keresi. Az AVRELIANA-POPA, ha csakugyan Napocára vonatkozik, egyszerű íráshiba AVRELIA-NAPOKA helyett.

A 366—7. lapon a Napocaban székelt procuratorok névsorában sajnálattal nélkülözzük a feliratok idézését, a melyet pedig egy munkával ki lehetett volna írni *Jung (Fasten der Provinz Dacien)* érdekes könyvéből. A 4. számú *Ulpius procurator* valószínűleg nem vált meg a katonaságtól, a mikor a császár bizalmi állásra helyezte; legalább is nem lehet ezt oly határozottan mondani, mint Király Pál teszi. Lám *Jung* nem is mondja ezt, de e helyett meghatározza *Ulpius daciai procuratorságának* idejét 211-re Kr. u.

Érdekes lett volna még felemlíteni, hogy Napoca lakosai, mint legionariusok a legio III. Augustában, Lambaesisben Numidiában szolgáltak (pl. a fentebbi CIL. VIII. 3021; és Ephem. Epigr. V. 714.: 1 napocai ember Kr. u. 140—141. — U. o. VII. 372-ben 5 napocai szolgált az afrikaiak között), viszont mauretaniai bennszülöttek voltak

¹ Így kétszer olvassuk, hogy Napoca Kr. u. 139—161 közt municipium volt és hogy Caracalla alatt itáliai jogú város volt; háromszor, hogy Commodus alatt colonia lett és hogy Dacia Porolissensis pénzügyi székhelye volt; ötször azt, hogy praefectura volt és hatszor, hogy aedilisek kormányozták.

Daciában, a mint ez a maros-kereszturi katonai elbocsátó okmányból (Kr. u. 158., CIL. III. Suppl. D. LXVII.) kitűnik.

De teljesen hiányzik az, a mi Napoca monographiájában lényeges lett volna, t. i. a római város kiterjedésének valószínű meghatározása. Torma Károly szerint (A limes Dacicus felső része, 15. l.) „az egykori római város zömét a mai óvár, a főtér s a hid-, belmagyar-, szentegyház-, belközép-, belkirály-, beltorda-, belszén-, kismester- és a belmonostor-útczák egy része képezte, nem sokkal kisebb terület tehát, mint Kolozsvár mai belvárosa“. A lefolyt években a csatornázás és vízvezeték munkálatai ezeket a körvonalakat nagyjában megerősítették, talán lesz is módom arra, hogy leletek alapján pontosabban ki tudjam mutatni Napoca területét.

Dr. Finály Gábor.

Kolozsvár római nevéhez.

Tudvalévő, hogy a mai Kolozsvár helyén a világhódító rómaiaknak egy virágzó gyarmatvárosuk volt, mely a mai belváros (I. kerület) egész területét magába foglalta és melyről a Kr. u. 109—110 tájt emelt ajtoni mérföldkő nyújt először felirati tudósítást. A népvándorlás áradata azonban megsemmisíté a városunk helyén állott gyarmatot is annyira, hogy az egykori római városnak még nevét is elfeledték, úgy, hogy az egykor virágzó gyarmatnak igazi neve a legújabb kor tudósai előtt is ismeretlen volt. *Köváry* „Erdély építészeti emlékei“-ben Benkő után még 1860-ban is *Patruissa*-nak nevezi a Kolozsvárt megelőző várost; *Jakab Elek*, Kolozsvár történetírója 1870-ben sem mer a város ókori nevééről határozott véleményt mondani, pedig már akkor Sponius — még inkább Torma Károly — a Peutingerről nevezett ókori térkép adatai, főként pedig egy római felirat alapján a Kolozsvár helyén feküdt római város gyanánt *Napocát* jelölte meg, melyet ugyanő előbb (a mint már előtte d'Anville is) Szamosújvár helyén képzelt, Mannert Konrád Nyárádtőre (Maros-Tordavm. alsó-marosi járás) helyezett, Seivert pedig Pókán (Alsó-Fehérvm. kis-enyedi j.) vélt megtalálhatni. *Mommsen* Tivadarnak, a nagyhírű német régésznek: hozzászólása a kérdéshez az egész tudományos világgal elfogadtatta a *Napoca* nevet, melyet legújabbán megerősített a főtéren, csatorna ásásakor, a Jósika-ház előtt talált római feliratos kő is.

Érdekes lesz tudnunk, hogy Torma és Mommsen előtt teljes két évszázaddal ugyanazon alapon, talán ugyanazon felirat alapján a nevezett tudósokéval teljesen egyező eredményt ért el *Bethlen Farkas* erdélyi kancellár (élt 1639—1679). Történetében ugyanis római feliratok alapján határozottan állítja, hogy a Kolozsvár helyén feküdt római gyarmatot *Napucának* hívták. A Benkő József által 1789-ben kiadott „Historia de rebus Transsilvanicis“ V. kötetében a 276. lapon a következőket írja: „Kolozsvár egy ó- és újvárból áll, de mind-